

# Őseink nyomán Belső-Ázsiában IV.

Sorozatszerkesztő: Birtalan Ágnes

*Védelmező istenségek és démonok  
Mongóliában és Tibetben*

Kötetszerkesztő:

Birtalan Ágnes – Kelényi Béla – Szilágyi Zsolt

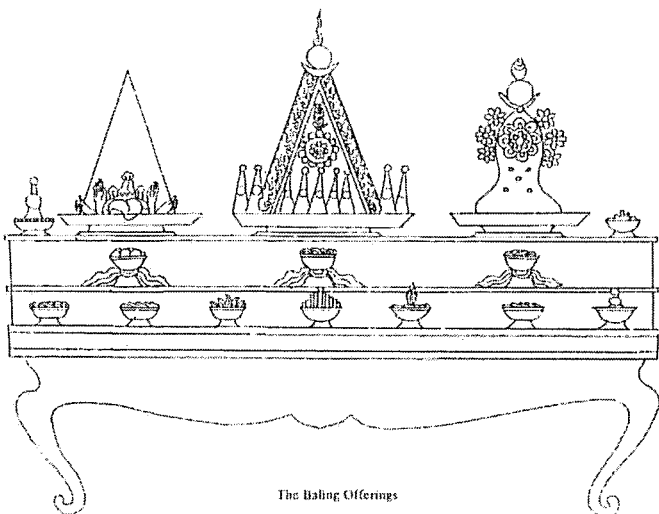
**L' Harmattan**

Budapest, 2010

Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina  
MONGOL-TIBETI HÁLAADÓ ÁLDOZAT  
(DANRAG)  
A HARAGVÓ ISTENSÉGEKNEK

Jelen írásunkban egy, az ulánbátori Jün Xürē Daščoilin<sup>4</sup> kolostorban (tib. bKra shis chos gling) több ízben látott, és néhány más kolostorban szintén megfigyelt hálaadó áldozatot mutatunk be.<sup>5</sup> Célunk e sajátos áldozati forma és felajánlásainak részletes leírása, terminológiára kiterjedő elemzése,<sup>6</sup> tibeti és mongol forrásokkal való alátámasztása.<sup>7</sup>

- <sup>4</sup> Idegen szavaknál tudományos átírásban a halha, az frott mongol (mong.), az frott tibeti forma (tib.), esetenként a szanszkrit alak (szkr.) szerepel. A cikk végén, a tibeti források feldolgozásánál kizárólag a tibeti, a mongol forrásoknál az frott mongol forma látható.
- <sup>5</sup> A Jün Xürē Daščoilin kolostor hálaadó áldozatait 2001-ben, 2004-ben, 2005-ben, 2006-ban és 2009-ben láttuk. Kutatótunk 2001-ben a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány, a Tan Kapuja Buddhista Alapítvány és az ELTE Közmvéledési Kuratóriuma támogatásával, 2004-ben a Magyar Ösztöndíj Bizottság ösztöndíjával valósult meg, míg a későbbi években Teleki Krisztina munkáját a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj, Majer Zsuzsa munkáját a Magyar Ösztöndíj Bizottság és a Tan Kapuja Buddhista Alapítvány segítette. 2009-es kutatásunkat a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj tette lehetővé.
- <sup>6</sup> Ezúton mondunk köszönetet adatközlőinknek, a Jün Xürē Daščoilin kolostor szerzeteseinek. A *danrag* áldozat elemeinek részletes leírása, szakszavainak etimologizálása Majer Zsuzsa terepmunkán alapuló önálló munkája. Noha a mongol buddhista szakszókincs részét képező tárgyi elnevezések többségének létezik mongol tükörfordítása, többnyire a tibeti eredetű mongol ejtett változat maradt használatban. Az áldozatokhoz tartozó sajátos tárgyi elnevezések jellegüknél fogva sokszor a terminológiai szótárakból is hiányoznak, illetve tibeti megfelelő nélkül vannak feltüntetve. Ezek tisztázása e cikk eredményének tekinthető.
- <sup>7</sup> A tibeti források, a mongol párhuzam fellelése, fordítása Teleki Krisztina önálló munkája. A tibeti szertartások rendszere, nyelve, szövegei átkerültek Mongóliába, s hiába fordították le mongolra, a tibeti elnevezések maradtak használatban. Ezért fontos, hogy az áldozatok halha nyelvben rögzült kifejezéseinek alapját tibeti szövegekben is megtaláljuk. A hálaadás leírását a Magyar Tudományos Akadémia Keleti Gyűjteményének három tibeti és egy mongol szövegében vizsgáljuk (MTAK. Csoma-hagyaték, 21.; MTAK. Tib. 525 /32.; MTAK. Tib. 532/7.; MTAK. Mong. 81.), szemléltetve előfordulását az irodalmi szövegekben, vizsgálva a szertartás során használt szókincs eredetét. A tibeti szövegekről részletesebb leírást Orosz Gergely katalógusában olvashatunk, kinek segítségét ezúton köszönjük.



The Baling Offerings

A *danrag* áldozat Pozdnejev rajzán, forrás: Pozdnejev, A. M.: *Religion and Ritual in Society: Lamaist Buddhism in late 19<sup>th</sup>-century Mongolia*. Ed: Krueger, John R. The Mongolia Society, Bloomington 1978. p. 422.

A hálaadás (*danrag*, tib. *gtang rag*,<sup>8</sup> szkr. *subharman*,<sup>9</sup> *danrag dorom*, tib. *gtang rag gtor ma*; *ačlax taxil*, mong. *ačilal*, *ačilaqu*<sup>10</sup> *takil*,<sup>11</sup> *ačlax balin*, mong. *ačilaqu baling*, tib. *gtang rag gtor ma*)<sup>12</sup> olyan sajátos áldozat, melynek célja az istenségeknek, tanvédőknek szóló köszönetnyilvánítás: buzdítás feladataik gyakorlására, a buddhista Tan védelmére, könyörgés kegyeik elnyerésére. A hálaadásnak két formája van: szóbeli, mely minden szertartás állandó része (*coqčid*, tib. *tshogs mchod*, szkr. *gaṇapūjā*), és tárgyi, mely az időről időre a haragvó istenségeknek bemutatott áldozatok összességét jelenti. Jelen cikk témája ez utóbbi hálaadás ismertetése, melyet mind Ulánbátorban, mind vidéken csupán néhány helyen mutatnak be.<sup>13</sup>

<sup>8</sup> Das, Sarat Chandra: *A Tibetan-English Dictionary*. Calcutta 2000/1902, p. 520. „thank, thanksgiving and prob. also thank-offering, esp. rendering thanks to a deity”. *dGe bshes Chos kyī grags pas brtsam pa’i brda dag ming tshig gsal ba bzhugs so*. Mi rigs dpe skun khang, Peking. 1987, p. 335; *phyir phebs pa’i dga’ ston mchod pa’am bka’ drin gyi ’bul ba*/ A visszatérés / elindulás ünnepének áldozata vagy kegyes felajánlása.

<sup>9</sup> Sumatiratna: *Bod hor gyi brda yig ming tshig don gsum gsal bar byed pa’i mun sel sgron me*. (Corpus Scriptorum Mongolorum VI, VII.). Ulánbátor 1959.

<sup>10</sup> Kowalewski, Joseph Étienne: *Dictionnaire mongol-russe-français*. Kazan 1844, 1846, 1849, p. 120. a *gtang rag* megfelelőjeként.

<sup>11</sup> Sumatiratna: *Bod hor gyi brda yi*. p. 819. a *gtang rag* megfelelőjeként.

<sup>12</sup> Pozdnejev, Aleksei Matveevich: *Religion and Ritual in Society: Lamaist Buddhism in late 19<sup>th</sup>-century Mongolia*. Ed. Krueger, John R. The Mongolia Society, Bloomington 1978, p. 379.

<sup>13</sup> A szertartást Ulánbátorban a Jún Xürē Daščoilin kolostor, a Gandan (mong. Gandang, tib. dGa’ ldan), annak Gūngāčoilin kolostoriskolája (mong. Gūngačoyiling dačang, tib. Kun dga’ chos gling grwa tshang), a Selenge megyei Amarbayasgalant és a Bulgan megyei Daščoinxorlin (tib. bKra shis chos gling) kolostorban volt alkalmunk megfigyelni.

## A *danrag* fajtái

A *danrag* áldozat külön asztalon elrendezett három áldozati tészta (*balin*)<sup>14</sup> és a körülöttük elhelyezett egyéb áldozatok felajánlását jelenti. A szakirodalomban kizárólag Pozdnejev-nél találjuk meg leírását és ábráját a XIX. század végéről.<sup>15</sup> Szerinte a három *balin* a sokfajta áldozati tészta közül a legfontosabb, ezért ezeket minden hálaadó szertartáson felajánlják. A Mongóliában Fehér áldozómesterként (*Cagān čowombo*, tib. *mchod dpon*) elhíresült Luwsannamjil láma (tib. bLo bzang rnam rgyal) áldozatokról szóló tibeti könyvének ábrái a *danrag* több változatát szemléltetik.<sup>16</sup> Ezek szerint a három *balin* valóban minden *danrag* áldozatnak része; kizárólag a körük helyezett egyéb áldozatok tekintetében van különbség. Egy halha forrás szintén közöl képet a Borjignüi Barün Čoir kolostorban bemutatott hálaadásról,<sup>17</sup> mely mutatja, hogy e régi áldozati forma hagyományát több mai kolostorban felélesztették.

A *danrag* alaptípusa az általános (*nītin*, tib. *thun mong*) *danrag*. A Jün Xürē Daščoilin kolostorban háromféle hálaadó áldozatot (*Jaiw danrag*, *Čoiĵō/Čoiĵil danrag*, *Cedor danrag*) mutatnak be, melyek más-más istenségnek szóltak, ám elrendezésük azonos, ezért az alaptípus változatainak tekinthetők.

A Jün Xürē Daščoilin kolostorban *Jaiw danrag* (tib. *rgyas pa gtang rag*, tükörfordításban: *delgerex danrag*, 'kiterjedő hálaáldozat') áldozat bemutatására évente négyszer kerül sor a haragvó istenségeknek szóló szertartás (*Saxius*) keretében. Ezen alkalmakkor a kolostor egyik fő tanvédője, Baldan Lxam (tib. dPal ldan lha mo) istennő a központi alak, de a hálaadás az összes haragvó istenségnek szól.

A Jün Xürē Daščoilin kolostorban *Čoiĵō/Čoiĵil danrag* (tib. *Chos rgyal gyi gtang rag*) bemutatására évente kétszer kerül sor. Mindkettő a *sor* (tib. *zor*) bajelhárító szertartáshoz kötődik, melyet nyáron a *cam* (tib. 'cham(s)) rituális tánc idején, télen pedig az utolsó hónap 29-ik napján (*Saxius* szertartás, *Čoiĵō/Čoiĵil* a központi alak) tartanak. A *Čoiĵō/Čoiĵil danrag* elemeiben és elrendezésében megegyezik a *Jaiw danrag*gal, de a három fő áldozati sütemény mérete kisebb, díszítése más.

<sup>14</sup> *Balin*, mong. *baling*, szkr. *bali*: árpalisztból, búzából, rizsből vízzel, vajjal összegyúrt nyers-tészta-áldozat. Egyéb összetevőket is tartalmazhat, mint például a haragvó istenségeknek készített tészták esetében bort, vért és fűszernövényeket. A leggyakrabban használt szanszkrit gyökerű elnevezés mellett tibeti eredetű mongol nevei a *dorom*, mong. *durm-a/duurm-a/durum-a*, tib. *gtor ma* és a *torwo/dorbo*, mong. *torbu/dorbo*, tib. *gtor pud*, *gtor phud*.

<sup>15</sup> Pozdnejev: *Religion and Ritual*. pp. 379, 417–443; az ide tartozó rész: pp. 426–430, ábra: p. 422. Lásd a cikk végén.

<sup>16</sup> *Bla ma yi dam rdo rje chos skyong rnam kyi gtor ma'i dpe ris sna tshogs bzhugs so*. [A gurunak, védőszellemeknek és a tanvédőknek szentelt különféle áldozati sütemények.] (A továbbiakban: *gtor ma'i dpe ris sna tshogs*), p. 16.

<sup>17</sup> Serēter, R.: *Daginasig bayasgagč dungin egšig*. Ulānbātar 2002, p. 50. A kolostor Dundgow' aimag Cagāndelger járásában található.

A *Cedor danrag* (tib. *Tshe gtor gyi gtang rag*) áldozatai és formája teljesen megegyezik a *Ĵaiw danrag*gal, ám kizárólag Baldan Lxam istennőnek szól. Évente egyszer mutatják be, az óév utolsó éjszakáján (*bitūni sönö*) kezdődő *Cedor Lxam* (tib. *Tshe gtor lHa mo*) szertartás keretében a holdújév (*Caqān sar*) első eseményeként. Luwsannamĵil ábrái alapján megállapítható, hogy régen a *danrag* áldozatnak más fajtái is léteztek.<sup>18</sup>

### Saxius szertartás és Ĵaiw danrag felajánlás a Ĵūn Xūrē Daščoilin kolostorban<sup>19</sup>

A *Saxius* szertartást a haragvó istenségek tiszteletére rendezik minden hónap 29. napján. A haragvó istenségek feladata a Tan védelme, a Tan, a szerzetesek, a kolostorok démoni ellenségeinek szétzúzása, jó útra térítése. E tanvédő istenségeket több csoportba sorolják, így Tibetben létezik nyolcas tanvédő csoport (tib. *chos skyong, drag gshed*),<sup>20</sup> Mongóliában tízes haragvó csoport (*arwan xangal*, mong. *arban qangyal*, „tíz vad”, vagy *arwan saxius*, mong. *arban sakiyu(l)su(n)*, tib. *srung ma*, szkr. *pāla*, „(tan)védő, védelmező”, vagy *arwan dogšid*, mivel a haragvó istenségekre e többes számú alak használatos, mong. *arban doysid*, tib. *drag gshed*, szkr. *rādra*, a tíz „vad”), melyekben átfedéseket tapasztalunk. A tíz haragvó: Gombo (tib. mGon po, szkr. Mahākāla, más néven Maxgal vagy Ix xar, mong. Yeke qara),

<sup>18</sup> A *gTor ma'i dpe ris sna tshogs bzhugs so* című mű több típusról ad rajzot magyarázatokkal: *bla ma'i gtang rag* (p. 3.), *tshé gtor gtang rag* (p. 20.), *dam can rdo rje legs pa'i gtang rag* (p. 23.), *zhang blon rdo rje bdud 'bul-gyi gtang rag* (p. 23.), *rgyal chen rnam sras kyi gtang rag* (p. 24.). Ezek egyébe, elsősorban az orvosi szentélyek védőisteneihez kötődtek (*Dam-can rdo-rje legs-pa* és *Zhang blon*). Ma hasonló áldozatot tarthatnak az ulánbátori orvosi szentélyekben.

<sup>19</sup> A Ĵūn Xūrē Daščoilin kolostor ma Ulánbátor második legnagyobb kolostora: 160 láma tartozik szerzetesi közösségéhez. Három épülete a főváros Sūxbātar kerületében áll. Működését 1990-ben kezdte, amikor a régi kolostorfőváros (Ix xūrē, mong. Yeke küriyen) keleti kolostornegyedéből (Ĵūn xūrē, mong. Jegūn küriyen) megmaradt két jurtaszentélyt újra megnyitották. A mai Saxiusnī dugan (mong. sakiyusun-u duyang vagy Dogšidīn sūm, mong. doysid-un sūme) a régi főváros harminc lámakerületéből az Erxem toinī aimag egykori szentélye, míg a Cogčīn dugan (mong. Čogčīn duyang, tib. Tshogs chen 'du khang) a régi Wangain aimag templomépülete. Ez utóbbiban ma mindennap Cogčīn (tib. *tshogs chen*, „nagy gyülekezet”) szertartásra kerül sor. A kolostoregyüttes harmadik, 1999-ben alapult Gandan čoinxorlin dugan (tib. dGa' ldan chos 'khor gling 'du khang) nevű szentélye jóslások, asztrológus lámák tevékenységének helyszíne. Mivel a Ĵūn Xūrē Daščoilin kolostor a régi keleti kolostornegyed megmaradt szentélyeiben működik, s számos régi szertartás hagyományát próbálja feléleszteni, méltán viseli a Ĵūn xūrē elnevezést.

<sup>20</sup> A nyolc tanvédő (tib. *chos skyong*, szkr. *dharmapāla*), haragvó (tib. *drag gshed*) felsorolását lásd: Nebesky-Wojkovitz, René de: *Oracles and Demons of Tibet: The Cult and Iconography of the Tibetan Protective Deities*. Mouton, 'S-Gravenhage 1993, p. 24. Halha megfelelője: Čoijīn, mong. Čoijung.

Gongor (tib. mGon dkar, szkr. Sítamahākāla, más néven Cagān Maxgal), Čoiĵo/Čoiĵil (tib. Chos rgyal, szkr. Yama, más néven Erleg/Erlig nomun xān, mong. Erilig nom-un qayan), Lxam vagy Baldan Lxam (tib. lHa mo vagy dPal ldan lha mo, szkr. Śrīdevī, más néven Oxin Tenger, mong. Őkin Tengri), Namsrai (tib. rNam sras, szkr. Kuvera/Vaiśravaṇa, más néven Bis(a)man Tenger, mong. Bisman Tengri), Ĵamsran (tib. lCam srīng, Beg tse, másnéven Ulān saxius vagy Begz, mong. Begĵe), Camba vagy Canba (tib. Tshangs pa, szkr. Brahmā vagy Esrua), Ĵigĵid (tib. Ĵigs byed, szkr. Yāmāntaka, más néven Yamandag), Očirwān' vagy Wačirwān' (tib. Phyag rdor, szkr. Vajrapāni), Šalš vagy Šalši (tib. Zhal bzhi). E tízes csoport egyaránt előfordulhat *arwan xangal*, *arwan saxius*, *arwan dogšid* néven is. Minden kolostornak saját fő tanvédője<sup>21</sup> van, a Ĵün Xürē Daščoilin egyik fő tanvédője Baldan Lxam.

Pozdnejev a hálaadásról szintén a haragvók tisztelésére rendezett *Dogšid* szertartás<sup>22</sup> kapcsán ír: a nyári első hónap 15. napján, mely Buddha parinirvanájának ünnepe,<sup>23</sup> egy sajátos *balin*-áldozatot, az *ačlax balint* (mong. *ačilaqu baling*, tib. *gtang rag gtor ma*, „hálaadó *balin*”) ajánlanak fel Baldan Lxam *dogsid*nak, mivel ő is ezen a napon hagyta el evilágot.<sup>24</sup>

A *Ĵaiw danrag* bemutatása a Ĵün Xürē Daščoilin kolostorban mindig Baldan Lxam alakjához kötődik, ezért azokon a *Saxius* szertartásokon, melyeken ő a központi alak (*Lxam yantai*, tib. *dbyangs*, „dallam”),<sup>25</sup> *Ĵaiw danrag* is van. Ez tavasszal, nyáron és ősszel az évszak utolsó hónapjának 29. napját, és tél középűs havának 29. napját jelenti.<sup>26</sup> A többi hónap *Saxius* szertartásán szóban nyilvánítanak köszönetet a tanvédőknek (*Cogčid*).

<sup>21</sup> *Gol saxius*, mong. *γool sakiyu(l)su(n)* vagy *gol šütēn*, mong. *γool sītügen*. Az utóbbi terminus bármilyen, nemcsak a haragvó csoportba tartozó főistenséget jelenthet.

<sup>22</sup> *Dogšidiin xural*, mong. *Doysid-un qural*, a *Saxiusni xural*, azaz a haragvó istenségeknek szentelt szertartás másik elnevezése.

<sup>23</sup> Buddha születésének, megvilágosodásának és *nirvaóába* távozásának ünnepe a nyár első havának 15. napján.

<sup>24</sup> Pozdnejev: *Religion and Ritual*. p. 379.

<sup>25</sup> A *Saxius* szertartásokon az *Arwan xangal* szöveg recitálásakor minden alkalommal mind a tíz haragvóra vonatkozó részt olvassák. Minden haragvóhoz tartozik saját éneklési mód, dallam, azonban ezt a különleges dallamot csak akkor alkalmazzák, amikor az adott haragvó a szertartás központi alakja. A másik kilenc haragvó részeit közönséges dallammal olvassák, azaz az ő saját éneklési módjuk mellőzésével. Innen ered a *Lxam* központú szertartás „*Lxam* dallamú” elnevezése.

<sup>26</sup> E kolostorban minden hónap 29. napján tartanak *Saxius* szertartást. Az évszakok első hónapjában Gombo, a középsőben Čoiĵo, az utolsóban Baldan Lxam a központi alak. A *Ĵaiw danrag* áldozatra csak a Baldan Lxamnak, mint központi alaknak szentelt szertartásokon kerül sor. Tél első havában Gombo, a középsőben Lxam a központi alak. Tél utolsó hónapban a *Cagān sart* (mong. *Čayayan sara*, a holdújév első hónapja) megelőző időszakban három *Saxius* szertartásra is sor kerül: 27-én a központi alak Gombo, 28-án Lxam (*danrag* áldozat nélkül), 29-én Čoiĵo.

A *Saxius* szertartást a kolostor *Saxiusnī dugan*jában, azaz a haragvó istenségek szobrait rejtő jurtaszentélyben mutatják be,<sup>27</sup> általában *Dügjū* szertartással<sup>28</sup> együtt. A reggeltől késő estig tartó *Saxius* szertartás kiemelkedő fontosságú a havi gyűlésrendben, ezért a kolostorhoz tartozó szerzetesek nagy számban jelennek meg. A magas rangú lámák közül a kolostori hierarchiában az apát (*xamba*, mong. *qambu*, tib. *mkhan po*) után következő *corj* (mong. *čorji*, tib. *chos rje*<sup>29</sup>) vezeti a szertartást (*lamtax lam*), valamint jelen van a *lowon* (mong. *lobon*, tib. *slob dpon*,<sup>30</sup> „tanár”), a nagy és kis előéneklő (*ix umjad/unjad*, *baqa umjad/unjad*, mong. *umjad*, tib. *dbu mdzad*<sup>31</sup> vagy *exlen joxiogč*, mong. *ekilen jokiyayči*), számos kísérő (*golč*, mong. *yoolči*), azaz a hangosan olvasók tábora, az áldozómester (*čombon/čodwon/čowombo*, mong. *čombon/čodwon/čodombu*, tib. *mchod dpon*) és segédei, a nagy és kis áldozópap (*ix taxilč*, *baqa taxilč*, mong. *takilči*), a szertartás rendjére ügyelő nagy és kis rendfelügyelő (*ix gesgūi*, *baqa geskūi*, mong. *gesgūi/qebkūi*,<sup>32</sup> tib. *dge bskos*<sup>33</sup> vagy *buyanī jaxiragč*, mong. *buyan-i jakiruyči*) és a két szentélyőrző (*duganč*, mong. *duyanči*, tib. *’du khang pa*).<sup>34</sup> Az összes szerzetes és szerzetestanonc számára kötelező a megjelenés.<sup>35</sup> E szertartás a hívők életében is a legfontosabb havi szakrális esemény:

<sup>27</sup> A *Cogčīn dugan*ban délelőttönként a mindennapos *Cogčīn* szertartás zajlik.

<sup>28</sup> A *Dügjū* szertartást havonta négyszer mutatják be a kolostorban a holdhónap 9., 19., 25. és 29. napján. Így a hó 25. napján a *Xafidīn čogo/čoga* (tib. *mkha’ spyod cho ga*) szertartással esik egybe, míg 29-én a *Saxius* szertartással. Ezekben a napokon a két szertartást egyben mutatják be. A *Saxius* szertartás napján a *Dügjū* könyvet a szertartás közepén beiktatva, a délután folyamán olvassák. A *Dügjū* szertartás az alábbi áldozatok felajánlását jelenti: A *dügjū/dügjūw* (mong. *dügjib*, tib. *drug (b)c* – „hatvan”, *balinfajta*) egy piros színű, gúla alakú *balin* tetején lángnyelvvél. Pozdnejev-nél a *sor* áldozat leírásakor találkozunk ezzel a tibeti elnevezéssel (*Religion and Ritual*, p. 493.): az év utolsó napjának estéjén bemutatott *Dogšid* szertartáson a *sor* mellett elhelyezett hatvannégy [sic!] *balin* nevéként. A *yūgū* (tib. *đbyu gu/đbyug gu*) egy másik *balinfajta*, a *dügjū* mellett, annak oldalain helyeznek el négy darabot ebből a *balin*ből. Mindegyik piros színű, háromszögletű, tetejük bevéséssel tizenhat részre van osztva (tehát a *balin* összesen hatvannégy részből áll), közepükön egy fehér dísszel (*čimeg*).

<sup>29</sup> *Bod rgya tshig mdzod chen mo* 1-3. Mi rigs dpe skrun khang, Peking 1984 (p. 836.) 1. *chos rje bo/ A Tan ura*.

<sup>30</sup> *Bod rgya* (p. 3000.) *yon tan slob mkhan dge rgan/ rang gi slob ma la chos dang zang zing gi sgo nas phan ’dogs pa’i dge ba’i bshes gnyen/* „Idős tanító. Tanítványainak a Tanban és egyéb dolgokban segítő *gese*.”

<sup>31</sup> *Bod rgya*, p. 1941.: 1. *tshogs kyi ’don pa’i dbu sku’ mkhan/* „A közösség recitálásának ösztönzője.”

<sup>32</sup> Süxbätar, O.: *Mongol xelni xar’ ügin tol’*. Mongol Ulsīn Šinflex Uxānī Akademi Xel Joxiolīn Xürēlen, Ulānbätar 1997, p. 73.

<sup>33</sup> *Bod rgya*, p. 446. *dge skos/ chos khrims pa ste dge’ dun gi sgrigs khrims gnon mkhan/* „Fegyelmező, a szerzetesrend fegyelmi szabályzatának betartatója.”

<sup>34</sup> Süxbätar: *Xar’ ügin toli*. p. 88.

<sup>35</sup> A legrangosabb lámák a hétköznapokon és a havi kisebb ünnepek napjain (*sartin düicen ödör*) nem mindig vesznek részt.



sokan részt vesznek a szerzetesek ünnepi ételeinek elkészítésében, adományokat adnak, többségük a szertartás kezdetétől végéig jelen van.

A szertartáson a hangszerek használata a haragvó jelleghez igazodik: a szertartásra hívás *xaranga* (mong. *qarangya*, tib. 'khar rnga „harang, gong”) használatával történik. A szertartás alatt egyes részeknél a dobhoz (*xengereg/xengerge(n)*, mong. *kenggerge*, tib. *rnga*, lapos kétfenekű dob) a *borödon* (egyenes) dobverőt használják, és a kisebb méretű *can* (mong. *čang*, tib. *zangs* vagy *sbug chol/sbub chal*<sup>36</sup>) cintányért, más részeknél a *doxiur* (*doxiur*, mong. *dokiyur/takiyur*, tib. *rnga yog/dbyug*), azaz horog alakban görbülő dobverő és két *selnen* (mong. *silnen*, tib. *sil snyan*), azaz nagyobb tányérú cintányér szerepel, emellett szerepet kap a *damar* (mong. *damaru*, tib. *da ma ru* vagy *rnga chung*, *cang te'u/cang cang te'u*, *pheng rdob/rdog*, szkr. *damaru* „kis kettős koponyadob”), a két *bišgūr* (mong. *biškiqūr*, tib. *gling bu*, „fuvola, trombita”), a két *ganlin* (mong. *yangling*, tib. *rkaŋ gling*, „50-60 centiméter hosszú, emberi combcsontból készült harsona, sárgaréz sárkány vagy krokodilfej díszítéssel”) és a két *üxer bürē* (mong. *üker büriy-e*, „hosszú trombita, kürt”, a *bürē*, mong. *büriy-e/büriyen*, tib. *chos dung* „még hosszabb kürt”). E két utóbbi hangszereket csak haragvókkal kapcsolatos szertartásokon használják.

A tíz haragvó mindegyikének szól a szertartás, melyet az oltáron egy sorban elhelyezett tíz *balin* jelez, melyek együttes neve az *arwan xangalin balin* (mong. *arban qangyal-un baling*). Gongor és Namsrai *balinja* fehér, a többieké piros.<sup>37</sup> Ezt a tíz *balint* egy hosszú falapon felsorakoztatva helyezik el az oltáron, elé cukorkákat (*čixer*, mong. *sikir*), szárított túró (*ārūl*, mong. *ayaruul*), vaját (*tos*, mong. *tosun*), süteményeket (*bōw*, mong. *bōbo*) és egyéb csemegéket tesznek. A tíz *balin* előtt egy különálló nagyobb méretű tésztaáldozat, a *gandar* (tib. *skang*<sup>38</sup> *gtor*) látható.

A szerzeteseknek napközben felszolgált ételek is a szertartás ünnepi jellegéhez igazodnak: többször kerül sor teaosztásra (*manj*, mong. *manji*, tib. *mang ja*),<sup>39</sup> tejberiz fogyasztására (*bres/berēsi*, mong. *beregesei*, tib. 'bras/'bras zas, a szerzetesek rizs-étele), valamint *airag* (mong. *ayiray* „erjesztett kancatejbor, kumisz”) ivására is.

Az egész napos *Saxius* szertartás folyamán a *danrag* áldozatnak az elhelyezését késő délután kezdik el. E célra az oltárral szembefordítva, a szentélybejárat előtt két áldozati asztalt (*taxilīn širē*, mong. *takil-un sirege*) állítanak fel, majd sorban elhelyezik rajta a sajátos étel- és italáldozatokat. A két asztal közül a nagyobbikon kap helyet maga a *danrag* áldozat, mely három hatalmas *balint* és egyéb áldozati tárgyakat, kellékeket jelent.<sup>40</sup> Előtte a kisebb asztalon, az oltár felé közelebb, nagy tálon egy

<sup>36</sup> Kowalewski: *Dictionnaire*. p. 2078. Das: p. 937.

<sup>37</sup> A tíz *saxius balinjairól* ábrákat és útmutatást ad: *gTör ma'i dpe ris sna tshogs bzhus* so. pp. 10–13. Gongor és Namsrai fehér, sárga testszínűek, ezért lehet fehér *balinjuk*.

<sup>38</sup> *Skang*: Das: p. 82. egyfajta engesztelő áldozat, „a kind of expiatory sacrifice to make amends for a duty not performed”.

<sup>39</sup> *Bod rgya*. p. 2054. *dge 'dun pa rnam* la 'dren rgyu'i 'thung ja/ „A szerzetesek számára felszolgált tea.”

<sup>40</sup> Részleteit lásd később.

egész, feldarabolt, fejével az oltár felé nézve elrendezett főtt birkát (*ūc*, mong. *uyuča*, 'keresztcsonttáj' vagy *xonini būxel max*, mong. *qonin-u būküli miq-a*) helyeznek el, kerek tálon nagy halom süteményt (*saxiusni būw*, mong. *sakiyusun-u boobu*)<sup>41</sup> púpoz-  
nak fel, tetejét cukorkákkal szórva. Mellé nagy kanna *airagot* tesznek.<sup>42</sup>

Az áldozati javak asztalon való elhelyezését követően az áldozómester ötször leborul az oltár felé. Ezt követően a *balinok* a *gūš(a)*-fű segítségével szenteltvízzel megkeni, füstölővel megszenteli. Az áldozómester és segítői a felajánlás alatt szájuk előtt maszkot viselnek, hogy az áldozat ne szennyeződjön. A *balinok* felszentelése után a haragvó istenségeket egyesével meghívják az ötszínű selyem szalagból álló eszköz, a *yandar* (tib. *g-yab dar*) segítségével, s szóban felajánlják nekik a külső áldozatokat (*gadād taxil*, mong. *yadayadu takil*, tib. *phyi mchod*, szkr. *kandanapūjā*), melyek: tisztálkodási víz (*tawig us*, mong. *tabiy usun*, tib. *mchod yon*, szkr. *argham*), víz a láb felfrissítésére (*ölmīn serūcel/serūcleg*, mong. *ölmei-yin serigūcēlge*, tib. *zhabs gsil*, szkr. *padyam*), virág (*ceceg*, mong. *čēceg/seceg*, tib. *me tog*, szkr. *puspe*), füstölő (*utax xūj*, mong. *utuqu kūji(s)*, tib. *bdug spos/dri bzang*, szkr. *dhūpe*), mécses (*jul*, mong. *ḡula*, tib. *mar me*, szkr. *aloke*), illatos víz (*ünert us*, mong. *ünürtü usun*, tib. *dri chab*, szkr. *gandhe*) és áldozati étel (*gegēni jōg*, mong. *gegen-u jōyoy*, tib. *zhal zas*, szkr. *naividyā*). Ezeket az oltáron hét kehely jelzi (*dolōn cōgc*, mong. *doloyan cōgōce*, tib. *nyer spyod bdun/nyer mchod bdun*). Amikor a szerzetesek a szövegben a megfelelő részt olvassák, megkezdődik a hálaadás javainak felajánlása. Amint a szerzetesek az adott áldozat nevét tartalmazó sort recitálják lassan, az áldozómester az áldozatot kezébe véve felajánlja az istenségeknek, majd átadja segítőjének, aki kiviszi a szentélyből. Előbb a *balinok*at, majd a többi áldozatot ajánlják fel. Kint, a szentély ajtaja előtt asztalt állítanak, s a kivitt áldozatokat ugyanúgy rendezik el, mint bent, de míg a szentélyben észak, az oltár felé fordítva, addig kint délre tájolva. E kinti tevékenységben csupán néhány szerzetes vesz részt: az áldozatokat elrendező, valamint a zenészek hangszerekkel (kagylókürt, *bišgūr*, *can* és *selnen* cintányérok). Néha égő füstölőrudat szúrnak a *balinok*ba, úgy viszik ki. A hívek és a többi szerzetes ez idő alatt helyén ülve a szentélyben marad, mivel a szent szövegek olvasása bent folyik. A kinti áldozat után a javakat visszahordják a szentélybe, és megkezdődik az ételek és a *balinok* szétosztása a szerzetesek között. Mivel a három fő áldozati tészta a *balinok* különböző fajtájához tartozik, ennek megfelelően a szertartás végeztével sorsuk is különböző. Míg a *Šatagot*<sup>43</sup> a szertartás végén elégetik, a *Jambūtiwīn šalsai* és a *Deršig*<sup>44</sup> szétosztásra, el-

<sup>41</sup> Hosszúkás ovális alakú sütemény kis, kiemelkedő peremmel. Nemcsak a *Saxius*, de a *Xafidān cōgo* (tib. *mkha' spyod kyi cho ga*, a Jün Xürē Daščoilin kolostorban minden hónap 10. és 25. napján bemutatott szertartás) kivételével minden más nagy szertartáson (*cōgo*) a lámák által fogyasztott sütemény neve.

<sup>42</sup> Ezen ételek mind ünnepi jellegűek, a szertartás végén a *balinok* darabjaival együtt a szerzetesek között kerülnek szétosztásra.

<sup>43</sup> A három fő *balin* egyikének neve. Elnevezéseiket és részletes leírásukat lásd alább.

<sup>44</sup> A másik két *balin*.



Ĵaiw danrag, Ĵűn Xűrĕ Daščoilin xĭd, Majer Zsuzsa felvĕtele, 2004

fogyasztásra kerül. E két áldozati tĕsztĕt feldaraboljĕk, ebből ĕs a tĕbbi űnnepi ĕtelből porciókat kĕszĕtenek: az áldozati sűtemĕnyekre hűst, a *balinok* egy-egy darabjĕt, cukorkĕt tesznek, s a szerzeteseknek adjĕk. A birka felosztĕsa (*űc tallax*, mong. *uyuča talalaqu*) a szerzetesek kĕztt is a nĕpi hagyomĕnyt kĕvetve zajlik: fejĕt (*tolgoi*, mong. *toloyai*) Buddhĕnak áldozzĕk, az oltĕrra helyezik, a keresztcsonttĕji rĕszt (*űc*, mong. *uyuča*) a *lamtax lam*, a szertartĕst vezetĕ lĕma kapja. Ez a kĕttĕ a legĕrtĕkeesebb, a nĕpi hagyomĕnyban is a tisztelt vendĕgnek felajĕnlott rĕsz. Az apĕt ĕs a *lowon* szintĕn tiszteleti ĕtket kap, mĭg a kĕt lapocka (*dal*, mong. *dal*) a kĕt elĕőneklĕőnek, a kĕt medencerĕsz (*sűĵ*, mong. *segűĵi*) a kĕt rendfelűgyelĕőnek, a mellcsont (*űwčű*, mong. *ebčigű*) a *nyaraw lam*nak<sup>45</sup> jĕr. A maradĕkot a tĕbbi szerzetes kĕzt osztjĕk szĕt. Az ĕtelek szĕtosztĕsĕval a szertartĕs este ĕr vĕget.

A Ĵűn Xűrĕ Daščoilin kolostorbeli negyedĕves *danrag*-áldozathoz hasonlĕ hĕlaadĕst figyeltűnk meg a Gandanhoz tartozĕ Gűngĕčoilin<sup>46</sup> oktĕtĕszentĕlyben,

<sup>45</sup> Mong. *nirba*, tib. *gnyer pa*, kĕncstĕrnok, a kolostor gazdasĕgi űgyeinek intĕzĕje

<sup>46</sup> Az Arany Krĕnika szerint (Lokesh Chandra (szerk.): *The Golden Annals of Lamaism. Hor chos 'byung of Blo bzang rta mgrin*. Šata-Piřaka Series. Vol. 34. New Delhi 1964. 116b ) a 4. Jewcűndamba xutagt (tib. *rje btsun dam pa*) alapĭtotta 1809-ben a fĕvĕros egyik filozĕfiai iskolĕjakĕnt (*čoir*, mong. *čoir/čoiru-a*, tib. *chos grwa* vagy *canid dacan*, mong. *čanid dačang*, tib. *mtshan nyid grwa tshang*). Nevĕt az 5. Jewcűndamba xutagt adta 1837-ben (119b). A szentĕlyt 1938-ban megsemmĭstĕttĕk, a rĕgi faĕpűlet egyik tartĕoszlopa ma is áll. űj ĕpűletĕt a ko-

melyet fő tanvédőjük, Baldan Lxam tiszteletére rendeztek.<sup>47</sup> E kétnapos ünnepet, az *Ix Saxius* (a tanvédő tiszteletére rendezett éves nagy áldozat) szertartást, évente tartják, minden őszi hónap első és második napján. A szertartás reggeltől késő estig tart, s mind a hívek, mind a szerzetesek számára ünnepélyes alkalmat jelent.<sup>48</sup> Ezt igazolja, hogy a szertartáson több rangos láma és valamennyi ifjú tanonc megjelent, ünnepi öltözetben. A szertartás haragvó jellegének megfelelően a hangszerek fajtái megegyeztek a Jün Xürē Daščoilin kolostorban használtakkal. A középen az áldozati étellel (*gegēnī jōg*), attól szimmetrikusan elhelyezett hét, külső áldozatból álló sor mellett az oltáron füstölőtartó, mécsesek, valamint a felajánlott ételekből az istenségeknek szentelt első áldozatként egy-egy kehelyben *airag*, hús (*mams*, tib. *sha chen*, 'nagy hús', szkr. *mahāmāṃṣa/māṃṣa*)<sup>49</sup> és tejberizs volt látható. Mindez kiegészült az oltár előtti külön asztalon elhelyezett, szintén hetes szimmetrikus sorokból álló, hatalmas négyzetformát képező áldozattal, közepén a tisztálkodási vízzel. Mivel a szentély elsősorban gyermekek, novíciusok tanítására szakosodott, az oltár két oldalán felállított asztalokon korunknak megfelelő áldozatként dobozos csokoládékat és dobozos üdítőket, illetve igen szépen elrendezett, almát, körtét, szőlőt, ringlót s egyéb gyümölcsöket tartalmazó zacskókat halmoztak fel, tetejükön ananásszal. További áldozatként a szentély falai mellett felállított asztalokon a hívek által készített és vásárolt hagyományos fehér ételek, húsos ételek (*ūc*, mong. *uyuča*) púpozott tálcái álltak. A hívek ezen asztalokat ülték körül jókedvűen, a nap során többször *airagot* kortyolva. Az egész napos szertartás ünnepi volta miatt többször sor került tea, tejberizs fogyasztására, valamint gyümölcsök, csokoládék, üdítők kerültek szétosztására a szerzetesek között.<sup>50</sup> Este 19.10-kor kezdődött a *danrag* áldozat elhelyezése, belül, a szentély ajtaja előtt az oltár felé fordítva, két asztalon. Az áldozat részei, felajánlása megegyezett a Jün Xürē Daščoilin kolostorban látottakkal.<sup>51</sup> A javakat szintúgy hangszerek kíséretében vitték ki a szentély ajtaja elé, azonos módon rendezték el, ajánlották fel. A rítus végeztével, az áldozatokat a szentélybe visszahordva itt is sor került a *balinok* feldarabolására, az ételek szétosztására. A szertartás fél tízkor

rábbival csaknem azonos helyen 2000-ben emelték, s ma elsősorban 6-14 éves gyerekek tanulóterme.

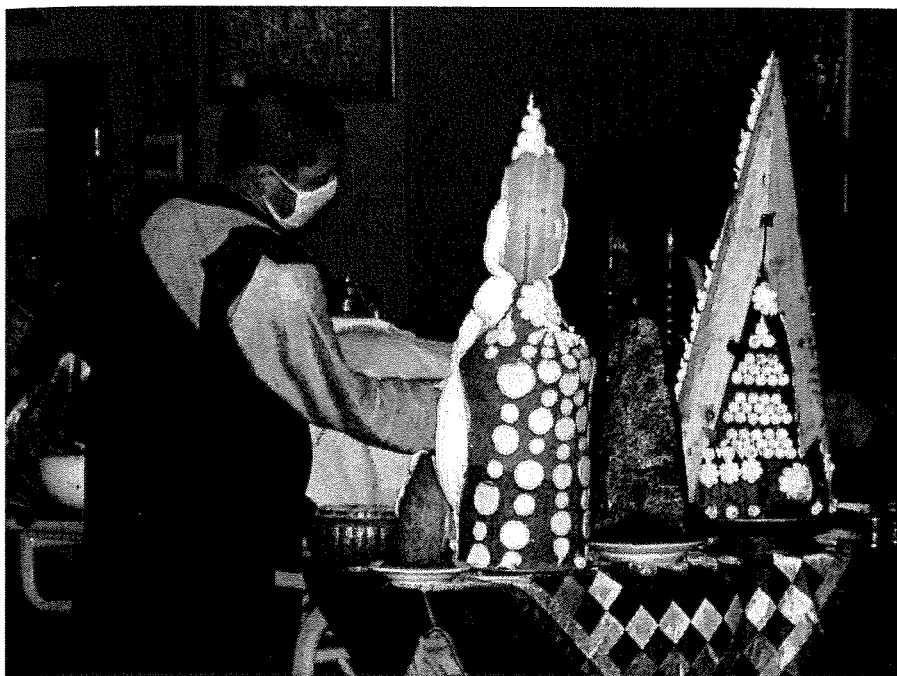
<sup>47</sup> Az áldozatot 2001 és 2009 augusztusában láttuk.

<sup>48</sup> A szertartás alkalmul szolgált arra, hogy az addig nem a lámapadsorban, hanem külön csoportban ülő, fogadalmat még nem tett, ám a tibeti ábécét, olvasást, írást, könnyebb imákat elsajátított gyerekek helyet foglaljanak a szerzetesek között. A szentélyben az avatatlan szemek elől elfüggönyözött, az áldozati javakat részletesen ábrázoló tekercskép kizárólag a haragvók szertartásán tekinthető meg.

<sup>49</sup> Nebesky-Wojkowitz: *Oracles and Demons*. p. 344. Áldozati húsétel. A tantrikus terminológiában emberi húst jelent, ma szimbolikusan értendő.

<sup>50</sup> A hívek többsége reggeltől estig figyelemmel kísérte a szertartást. Este a szerzetesek mandala áldozatot és *gūsüntüg*-ot (tib. *sku gsung thugs*, mely a „Test, Beszéd és Tudat” jelképeivel történő áldozás) mutattak be, melyben minden hívő részt vett.

<sup>51</sup> A fő *balinok*at előző nap délután, zárt ajtók mögött készítették.



Ĵaiw danrag a Gűngāčoinlin oktatószetély Ix Saxius szertartásán,  
Teleki Krisztina felvétele, 2009

ért véget.<sup>52</sup> A hálaadó áldozatot tehát az *Ix Saxius* szertartás részeként is bemutathatják, a havi *Saxius* szertartáson kívül a tanvédőnek rendezett éves szertartás keretében is (az alkalomhoz illően ekkor a *balin*-ok mérete is nagyobb lehet).<sup>53</sup>

#### A ČoiĴō/ČoiĴil danrag felajánlása<sup>54</sup>

A ČoiĴō/ČoiĴil danrag (tib. *Chos rgyal gyi gtang rag*) minden elemében és bemutatásának módjában (az áldozatok kihelyezése, felszentelése, szentélyen kívülre hordása és ottani felállítása, visszahordása majd szétosztása) megegyezik a Ĵaiw danraggal, azonban kizárólag ČoiĴōnak szól. Bemutatására évente kétszer kerül

<sup>52</sup> A kolostor szerzetesei szerint másnap egy lovat is vezetnek a szentélybe, mely Baldan Lxam hatását jelképezi.

<sup>53</sup> Az *Ix Saxius* szertartást a Gandan kolostor három filozófiai oktatószentélyében az ősi hónapok egy-egy napján tartják, de más mongol kolostorok némelyikében is megrendezik saját tanvédőjük éves áldozati ünnepét.

<sup>54</sup> E tĴpust 2004 júliusában, 2005 februárjában, 2005 júliusában, 2006 januárjában és 2009 júliusában figyeltük meg Ulánbátorban, míg az Amarbayasgalant kolostorban 2005 augusztusában és 2009 szeptemberében, a Daščoinxorlin kolostorban 2005 októberében láttuk.



Čoiĵo danrag, Jŭn Xŭrĕ Daščoilin xŭd, Majer Zsuzsa felvétele, 2004

sor: nyáron a *cam* tánc idején, télen pedig a holdújévet megelőző haragvó istenségeknek tartott szertartások egyikén. Mindkét szertartás a *sor* (tib. *zor*) bajelhárító szertartással függ össze.

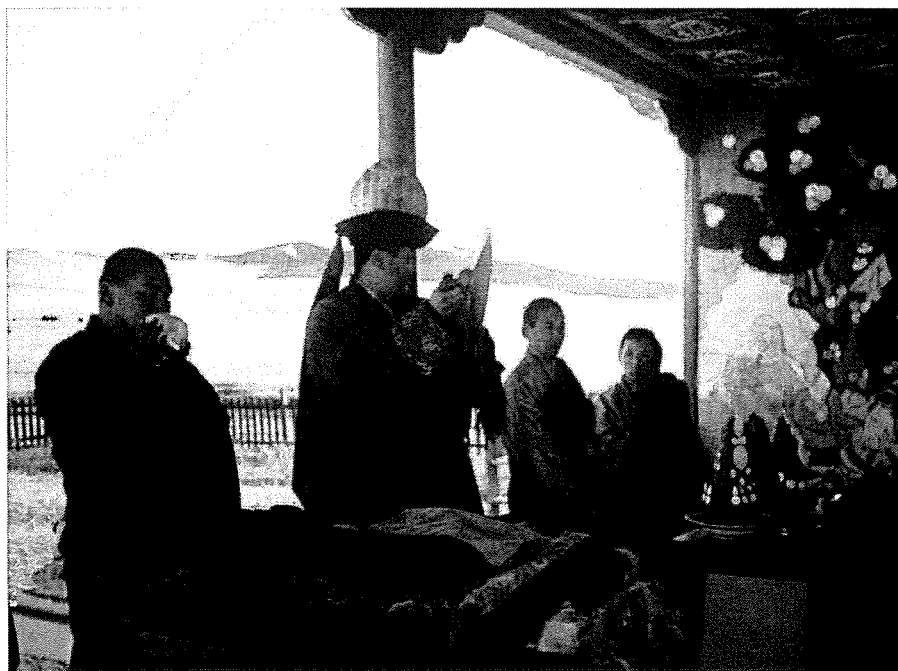
A Jŭn Xŭrĕ Daščoilin kolostorban a *cam* táncot az utolsó nyári hónap 9. napján rendezik (*juni adag/sŭl sarĭn* 9.).<sup>55</sup> Fő figurája Čoiĵo, a halál ura, s a tánc maga is palotájának nevét viseli (*Ĵaxar cam*, tib. *lcags mkhar*, „fémkastély”). A táncra való felkészülés két hónapja után az utolsó nyári hónap 6. napján kerül sor a tánc maszkjainak, ruháinak, áldozatainak, s így a *sornak* (fából készült áldozati gúla) felszentelésére. A 7. és 8. napon *Ĵaxar* szertartás és belső áldozati tánc zajlik a szentély belsejében, majd a 9. napon következik a látványos külső tánc mintegy ötven jelmezes előadásában. A tánc a *sor* vagy *sorĭn balĭn* (a fából készült áldozati gúla alapjára helyezik a *dŭgĵŭ* darabjait is) elégetésével végződik, melynek célja a rossz hatások eltávolítása és minden gonosz legyőzése. Ez a szertartás a *sor jalax* (mong. *sor ĵalaqu*, tib. *zor ’phen*). A *sor*t a kolostor közelében összetakolt *sorĭn owō* nevű máglyára hajtják, majd a táncosok visszavonulnak a szentélybe, a lámák visszaülnek helyükre, s a szentélyben megkezdődik a Čoiĵo *danrag* bemutatása. Mind a *sor*, mind e *danrag* Čoiĵohoz kötődik, a *sor* áldozat alatt a Čoiĵo *dŭgĵŭ* szövegét olvassák, mivel a *sor* a korábbiakban már leírt *Dŭgĵŭ* áldozattal lényegében megegyezik, annak nagyobb, hatásosabb változatának tekinthető.

<sup>55</sup> A tánc részletes leírását lásd Majer Zsuzsa: A *Cam* tánc hagyományának felélesztése Mongóliában. In: *Keréknyomok, Orientalisztikai és Buddhológiai Folyóirat*. Tan Kapuja Buddhista Főiskola, Budapest 2008/Tél (3.), pp. 37–62.

A *sor* és a *Čoiĵo danrag* bemutatásának másik alkalmá a mongol holdújévet megelőző óévzáró szertartások egyike. Az utolsó hónapban, a *Cagān sart* megelőző időszakban három *Saxius* szertartásra kerül sor: 27-én a központi alak Gombo, 28-án Lxam, 29-én Čoiĵo. E három szertartás együttes neve *Xūcin nomĭn xural*, azaz 'régiszer-tartások', melyek az óév utolsó nagy szertartásai. A Čoiĵonak szóló áldozat, valamint a hozzá kötődő *sor* elégetése a 29-i szertartás része, melyet a *Saxius* szertartás végén, késő délután a nyárral megegyező módon hajtanak végre.<sup>56</sup> A *danrag* áldozatra ugyanúgy a szentélybe történő visszatérés után kerül sor; bemutatása, elemei, elrendezése mindenben egyezik a nyári Čoiĵo *danrag*gal. A *Jaiw danrag*hoz képest a három fő áldozati tészta mérete kisebb és díszítésében is van különbség.

Čoiĵo *danrag*ot a vidéki Amarbayasgalant és Daščoinxorlin kolostorokban is láttunk az ottani *cam* táncok alkalmával. Ezek elrendezése a Jūn Khürē Daščoilin kolostor áldozatával azonos, a *balinok* mérete hasonló, ám díszítésük kissé más.

Čoiĵo *danrag*, Daščoinxorlin xtd (Bulgan megye),  
Teleki Krisztina felvétele, 2005



<sup>56</sup> Év végén az ulánbátóri Gandan, Dambadarĵā (tib. *bsTan pa dar rgyas*) és Ūrĵin sanag rolwi čoilin (tib. *U rgyan gsang sngags rol ba'i chos gling*) kolostorokban is elégetik a *sor*t, ám sem ezt, sem az utána következő esetleges *danrag* áldozatot nem láttuk.

### A *Cedor danrag* felajánlása<sup>57</sup>

A *Cedor danrag* (tib. *Tshe gtor gyi gtang rag*) a mongol holdújévhez és Baldan Lxam alakjához kötődik. A mongol hagyomány szerint az istennő repülni tudó öszvérét (*lūs*, mong. *layusa*, tib. *dre'u rkyang*) megülve az utolsó hónap 30-án, azaz a *Caqān sar* előtti utolsó éjszakán (*bitūni šönö*) elindul Muleding-tavi palotájából, hogy bejárja a világot. A népi hagyomány szerint a mongolok ajtajuk fölé, az ajtókeretre vagy ajtajuk elé jeget készítenek ki, hogy az istennő hátasa inni tudjon.

A Jūn Xūrē Daščoilin kolostorban az istennőt a 23 órakor kezdődő *Cedor Lxam* (tib. *Tshe gtor lHa mo*) szertartás keretei között hívják meg és a *Cedor danrag* ünnepélyes felajánlásával fogadják, mely a Nap felkeltével egy időben zajlik, s így az új év első eseménye. A *Cedor Lxam* szertartást Baldan Lxam tiszteletére rendezik, így kiemelkedik az év többi *Saxius* szertartása közül, mivel ekkor az *Arwan xangal* szövegből csakis a rá vonatkozó részt olvassák. A hálaadó áldozat előkészítésére hajnalhasadtakor, felajánlására napkeltekor, 7-8 óra körül kerül sor: megköszönik az istennő korábbi segítségét és kéri jövőbeni támogatását. Az áldozat mindenben megegyezik az eddig leírt *danrag* fajtákkal. A fő *balinok* mérete a *Ĵatw danraggal* megegyező.

Cedor danrag, Jūn Xūrē Daščoilin xīd, Majer Zsuzsa felvétele, 2005



<sup>57</sup> Ezen áldozatot 2005 februárjában és 2006 januárjában láttuk a Jūn Xūrē Daščoilin kolostorban.



*Cedor* szertartást régen csaknem minden kolostorban tartottak, s hagyományát majdnem minden ulánbátori és vidéki kolostorban felélesztették.<sup>58</sup>

## Az *danrag* áldozat részei

Az alábbiakban az áldozati felajánlás részeit ismertetjük, különös tekintettel az elnevezéseik sajátos szókincsére. Az áldozat egyes részeinek neveinél az adatközlőink és a terminológiai szótárak által megadott mongol nyelvi formákat (cirill betűs tibeti elnevezéseket), Luwsannamžil *Bla ma yi dam rdo rje chos skyong rnams kyi gtor ma'i dpe ris sna tshogs bzhugs so* című könyvében használt tibeti neveket, majd a mongol forrásunkban talált írott mongol formát adjuk meg.

1. A felajánlás fő részét képező három fő *balin* a következő:<sup>59</sup>

- *Deršig*, tib. 'dir *gshegs rgyan gyi gtor ma/'dir gshegs rgyan gtor*<sup>60</sup>/*gdir gshigs*<sup>61</sup>/*'dir gshigs*<sup>62</sup>, mong. *ende ireged čimegen-tü baling*, – „ide hívó/érkező, díszes áldozati tészta”

Háromszögletű piros *balin*, tíz kisebb *balinnal* körbevéve.<sup>63</sup> Pozdnejev leírása erről a *balin*ról:<sup>64</sup> „Haragvó istenségeknek bemutatott, háromszög alapú gúla, piramis formájú *baling*. A szóban forgó haragvó istenség színére festik. Tetején a Nap és a Hold jelképe, sarkain lángoló tűz, oldalain virágok. Közepére az istenséget jelképező betűt (*jürxen tarnin üseg*, mong. *žirüken darani üsüg*) festik. Sok kisebb *gtor* mával vehetik körül, melyek az istenség kísérőit (*nöxör*, mong. *nökör*, szkr. *mitra*, vagy *barišad*, mong. *barišad*, tib. 'khor *ba* vagy *grogs*, szkr. *par(i)šad/parivāra*) jelképezik.”

- *Šatag*, tib. *sha khrag (dmar gyi, mar gyi) gtor ma* vagy tükörfordításban *max cusni balin*, mong. *miq-a čisun-u baling, miq-a čisun-u ulayan baling* – „(vörös) hús-vér *gtor ma*”

<sup>58</sup> Mivel az újévi szertartást mindkét szer a Jün Xürē Daščoilin kolostorban láttuk, a többi kolostor ünnepi szokásáról nincs pontos adatunk. A nap eseményeit lásd Majer, Zsuzsa: *A Comparative Study of the Ceremonial Practice in Present-Day Mongolian Monasteries*. (PhD értekezés) ELTE BTK, Budapest 2008, pp. 130–131.

<sup>59</sup> A *balinok* leírását az általunk látott szertartáson bemutatottak és Luwsannamžil könyve alapján ismertetjük. Párhuzamul közöljük Pozdnejev leírását az adott áldozatról. Lásd a két könyv ábráit és a mellékelt fényképeket.

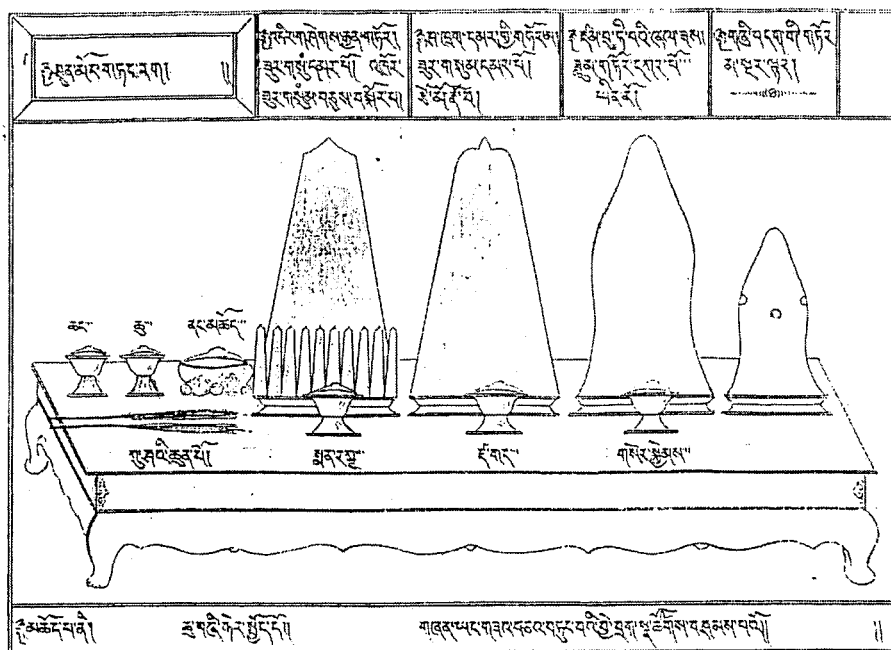
<sup>60</sup> *gTor ma'i dpe ris sna tshogs*. p. 16.

<sup>61</sup> *gTor ma'i dpe ris sna tshogs*. p. 24.

<sup>62</sup> *gTor ma'i dpe ris sna tshogs*. p. 24.

<sup>63</sup> *gTor ma'i dpe ris sna tshogs*. p. 16. 'dir *gshegs rgyan gtor/ zur gsum dmar po/'khor zur gsum bcus bskor-ba/*

<sup>64</sup> Pozdnejev, *Religion and Ritual*. p. 427.



A *danrag* áldozat elrendezése *Cagān cōwombo* azaz *Luwsannamjil* láma könyvéből, forrás: *Blo bzang rnam rgyal: Bla ma yi dam rdo rje chos skyong rnams kyī gtor ma'i dpe ris sna tshogs bzhugs so*, Ulánbátor, p. 16.

Háromszögletű, piros színű *balin*, tetején kis csúccsal.<sup>65</sup> Pozdnejev-nél ezt a leírást olvashatjuk róla:<sup>66</sup> „legkülönösebb fajtája a szintén haragvó istenségeknek felajánlott, piramis alakú, díszítőelemek nélküli, barnára festett *gtor ma*. Alapjánál emberi érzékszervek, lábak, karok, nyelv és agy másait helyezik el. Ezt a fajta *gtor má*t a szertartás végeztével elégetik vagy kidobják, míg a másik két típust a szentélyben hagyják vagy szétosztják a lámák között.”

- *Jambūtiwīn šalsai*,<sup>67</sup> mong. *Jambutib-un šalsai*, tib. 'dzam bu'i gling gi zhal zas/dzam bu ti ba'i zhal zas,<sup>68</sup> mong. *dzambudvib-un idegen* – „jambudvīpa sütemény”

Kerek, fehér színű *balin*.<sup>69</sup> Pozdnejev<sup>70</sup> szerint ezt a *balint* „a helyszellemeknek mutatják be. Oválisra formázott, tetején a Nap, a Hold és a kívánságokat teljesítő drágakő vörösre, sárgára és ötszínűre festett jelképei. Oldalai változatos színű virágokkal díszítettek.”

<sup>65</sup> *gTor ma'i dpe ris sna tshogs*. p. 16. *sha khrag dmar gyi gtor ma/ zur gsum dmar po/rtse mo rno ba/*

<sup>66</sup> Pozdnejev: *Religion and Ritual*. pp. 427–428.

<sup>67</sup> Más alakváltozatai: *jambatiw*, mong. *jambutib*, *jambuulin*, mong. *jambuling*

<sup>68</sup> *gTor ma'i dpe ris sna tshogs*. p. 16.

<sup>69</sup> *gTor ma'i dpe ris sna tshogs*. p. 16. *dzam bu ti -ba'i zhal zas/ zlum gtor dkar po yin no/*

<sup>70</sup> Pozdnejev: *Religion and Ritual*. pp. 426–427.

2. A három *balin* bal oldalán a következőket helyezik el:

- *čang*, tib. *chang* – eredeti jelentésben: „sör”, áldozati alkohol.
- *us*, mong. *usun*, tib. *chu* – vízáldozat.
- *nančid*, mong. *nančid*, *nančod*,<sup>71</sup> tib. *nang mchod* – „belső áldozat”, áldozati pálinka

A három *balin* jobb oldalán egy kisebb *balint* helyeznek el:

- *šawdag dorom*, mong. *šibday durm-a/duurm-a/durum-a*, tib. *gzhi bdag(gi) gtor(ma)* – „a helyszellemek *balinja*”. Fehér színű *balin* négy dísszel, áldozatul a helyi szellemeknek.

3. Ezek előtt szintén egy sorban a következő kellékek, áldozatok állnak:

- *güš(a)* (*öws*), mong. *kuša/guša/güša*, tib. *ku sha*, szkr. *kuša* – fűféle, melyet *balinok* felszentelésekor használnak: a szenteltvízzel történő megszórás eszköze.
- *manxag*<sup>72</sup>/*manx*<sup>73</sup>/*manrag*<sup>74</sup>, mong. *mangday*, tib. *sman rag*<sup>75</sup>/*sman rakta*<sup>76</sup>/*sman khug*,<sup>77</sup> mong. *rakta-yin em-ün takil* – „gyógy-véráldozat”, egy kehelyben, áldozati zsákocskában elhelyezett áldozati javak (gyógyfüvek, magvak, gyümölcsök és a kilenc drágakő).
- *Jagad*,<sup>78</sup> tib. *dza khad/gad dpa' po sman*,<sup>79</sup> mong. *dzagad bayatur em-ün takil* – rizs egy áldozati kehelyben. A hősi kiváló áldozat: alkohol, gyógyírként adott alkohol, kehelyben.<sup>80</sup>
- *serjim*, mong. *serjim*, tib. *gser skyems*, mong. *ariyun altan darasun* – italáldozat, „arany ital”, libatio, áldozati alkohol.<sup>81</sup>
- *čamar*, mong. *čimar*<sup>82</sup>, tib. *phye mar* – „vajjal kevert árpaliszt”, *balinfajta*. Az ebből készült egyszerű, kis kúp alakú fehér *balin* neve, a három nagy *balin* mellett szintén az áldozati asztalon áll, kis kehelyben.

<sup>71</sup> Süxbätar: *Xar' ügin toli*, p. 146.

<sup>72</sup> Süxbätar: *Xar' ügin toli*, p. 133.

<sup>73</sup> Süxbätar: *Xar' ügin toli*, p. 133.

<sup>74</sup> Adatközlőink írták le így cirill betűvel.

<sup>75</sup> Az alább ismertetett tibeti forrásban is ezt az elnevezést találjuk. Erről *sman rag gtor ma* néven Nebesky-Wojkowitznál (*Oracles and Demons*, p. 199.) a következőt találjuk: gyógynövények és vér keveréke. Egy másik *gtor ma* fajtát *sman gtor* néven (p. 199.) is leír ugyanitt különféle gyógyszerek keverékéént. Ezt a kétfajta áldozati süteményt a *sMan bla* Orvosbuddhá-nak áldozzák.

<sup>76</sup> *gTor ma'i dpe ris sna tshogs*, p. 16.

<sup>77</sup> Süxbätar: *Xar' ügin toli*, p. 133. adja ezt a tibeti alakot. *sman* = gyógyszer, *khug* = zsák(ocska)

<sup>78</sup> Adatközlőink írták le így cirill betűvel.

<sup>79</sup> Tibeti forrásunkban: *dza gad dpa' bo'i sman phud*.

<sup>80</sup> Chos kyi grags pa. p. 718. *dpa' bo'i khyad par can gyi sha'i phud dam chang ngam chang rgod la sman btab pa'ang zer/*

<sup>81</sup> Mennyei nektárt szimbolizáló áldozati ital.

<sup>82</sup> Süxbätar: *Xar' ügin toli*, p. 212. tévesen *phyi mar* tibeti alakot ad meg.

4. A legelső sorban a kilenc kehelyből álló<sup>85</sup> áldozati sort (*lam'in taxil*, mong. *blam-a/lama-yin takil*, tib. *bla ma mchod pa* vagy *chu gzhi nyer spyod*)<sup>84</sup> és hosszúkás füstölőedényt helyeznek el. Füstölők máshol is állhatnak az asztalon.

## A hálaadó áldozat tibeti és mongol forrásokban

Az általunk megfigyelt szertartás (*danrag*, tib. *gtang rag*) eredetének feltárására, a halha terminológia gyökereinek azonosítására tibeti forrásokat kerestünk. A *gtang rag* a szakirodalomban nem szerepel önálló szövegtípusként; sem irodalmi összefoglaló művekben, sem szertartásokat leíró könyvekben<sup>85</sup> nem találni rá utalást. Elvértve önálló szöveggként is szerepel,<sup>86</sup> de általában hosszabb szertartási szövegek, istenigézések (tib. *sgrub thabs*, szkr. *sādhana*) része. Mivel az általunk látott szertartások többségén Baldan Lxam volt a központi alak, a hálaadást kizárólag a hozzá szóló szövegekben vizsgáltuk.<sup>87</sup> Baldan Lxam alakváltozatai közül a sárga-

<sup>85</sup> A hetes áldozattól annyiban tér el, hogy még két víz, a *tawig us* (mong. *tabiy usun*, tib. *mchod yon/yon chab*, szkr. *argham/arghya*) és az *ariulan cacaxin us* (mong. *ariyulan sačuqu-yin usun*, tib. *gsang gtor/chu 'thor ba*, szkr. *prokṣana*) található az elején.

<sup>84</sup> *gTor mā'i dpe ris sna tshogs*. p. 16.

<sup>85</sup> Nebesky-Wojkowitz: *Oracles and Demons*. p. 344.

<sup>86</sup> A Magyar Tudományos Akadémia Keleti Gyűjteményében több tibeti szöveg címében, kolofonjában szerepel, több kisebb műfajjal együtt említve. Az egyik mű Vairocana buddhához szól, ám az általunk látott áldozat nincs benne leírva. *bCom ldan 'das kun rigs rnam par snang mdzad kyi sgo nas gtang rag smon lam bzod gsol bkra shis dang bcas pa bzhugs so* (Tib. 245/1/9, Tib. 245/2.7, 542.18.5, 609.1.12). A szövegben nincsenek önálló áldozati felajánlások, a köszönetet csak említi a többi szöveg mellett, melyek: ima (tib. *smo lam*), bűnbocsánat (tib. *bzod gsol*) és áldás (tib. *bkra shis*). Egy másik mű Begce haragvó tanvédőhöz szól, s kolofonja egy összefoglaló áldozatot jelez (tib. *gtang rag bsdu pa*). *Chos skyong dregs pa lCam sring gi mngon rtogs bskang bshags bstod bskul dang bcas pa bzhugs so* (Tib. 501/12.7) . ... *gtang rag gi mchod pa bsdu pa phul ... (/5)*. Ez az általunk látott kiterjedt vagy részletes *Jaiw danraggal* (tib. *rgyas pa gtang rag*) szemben egy egyszerűbb forma lehet (tib. *bsdu pa*, 'összefoglaló, rövid'). A mű címében olyan kisebb irodalmi formák szerepelnek, mint megidézés (tib. *mngon rtogs*), engesztelő áldozat (tib. *bskang bshags*) és dicsőítő ösztönzés (tib. *bstod bskul*). További részletekért lásd Orosz, Gergely: *A Catalogue of the Tibetan Manuscripts and Block Prints in the Library of the Hungarian Academy of Sciences*. Vol 1. Library of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest 2008. A *gtang rag* a Tibetan Buddhist Resource Center honlapján tíz szöveg címében szerepel, lásd [www.tbrc.org](http://www.tbrc.org): W5325, W4758, W6240, W4694, W1161, W16336, W12547, W4758, W5325, W1161. Szertartási recitálás (tib. *nag 'gros*), *gaōapūjā* (tib. *tshogs mchod*), áldomás (tib. *smo shis*) mellett vagy önálló áldozat felkínálásaként (tib. *gtang rag 'bul tshul*, *gtang rag gtong tshul*, *gtang rag gi mchod pa*) elsősorban haragvó istenségeknek szól.

<sup>87</sup> A Magyar Tudományos Akadémia gyűjteményében a *Čoijō danraggal* kapcsolatban is találtunk szövegeket, melyeket jelen cikkben nem vizsgálunk (Tib. 250.38. *Dam can chos kyi rgyal po'i gtor chen drug cu pa'i zor chog*, Tib. 644.12. *Dam can chos kyi rgyal po'i drug cu'...*).

süveges rend körében, így Mongóliában a tibeti *dMag zor rgyal mo*<sup>88</sup> ábrázolásával találkozni legtöbbször. Alább három hozzá szóló tibeti szöveg hálaadó áldozatot leíró egybecsengő részét közöljük, melyekben a felkínált javak pontosan egyeznek Luwsannamjil által a *bLa ma yi dam rdo rje chos skyong rnam s kyi gtor ma'i dpe ris sna tshogs* című műben leírtakkal, illetve az általunk megfigyeltekkel.

A 2. dalai láma által '*Dod kham s dbang phyug ma dMag zor rgyal mo'i sgrub thabs gtor chog* [A Vágybirodalom úrnőjének, a Hadat visszafordító istennőnek istenigézése és áldozatának módja] címmel írt részletes mű a meditációs gyakorlatok mellett felsorolja az istennőnek bemutatandó áldozatokat. E szöveg mérvadó az istennő kultuszában, több későbbi szerző átvette, így része az általunk főszöveggént vizsgált, a Magyar Tudományos Akadémia Csoma-hagyatékában található 21. műnek,<sup>89</sup> a Keleti Gyűjtemény több kéziratának, valamint egyéb katalógusok szövegeinek.<sup>90</sup> Ezen istenigézés a témamegjelölést (1b) követően az alábbi fő részekből áll: 1. az áldozatok felszentelése (tib. *mchod byin gyis brlab pa*) (1b); 2. a Tanvédőnek és kíséretének megidézése (tib. *chos skyong 'khor dang bcas bskyed pa*) (2b); 3. a bölcsességlény (tib. *ye shes sems dpa'*)<sup>91</sup> meghívása (3b); 4. az áldozat átadása (tib. *mchod 'bul*) (5b); 5. gyónás (tib. *bshags pa bya ba*) (7b); 6. engesztelő áldozat (tib. *bskang gtor*) (8b); 7. mantraláncon keresztül a javak átadása (tib. *bzlas pa*, „recitálás”) (13b); 8. áldozati tészta ajándék (tib. *gtor rdzong s*) (13b); 9. magasztalás (tib. *bstod pa*) (13b); 10. tette késztetés (15b); 11. az áldozati tészta védelme (tib. *gtor skyong*) (18a); 12. hálaadás (tib. *gtang rag*) (18b), 13. áldás (tib. *bkra shis*) (19r). A

<sup>88</sup> A tibeti *dmag zor* kifejezést több jelentéssel fordítják. Nebesky-Wojkivitz a *dmag* „hadsereg” és a *zor* „sarló” szavak összetételeként fordítja, de ebből származik egyik mongol neve is: mong. *čeriğ-ün qadaγur*, „a sereg sarlója”. A tibeti *zor* szó azonban erő kifejtését, kibocsátását, szórását is jelenti, a fentebb leírt *sor* szertartással is kapcsolatos. A *dmag zor* név etimológiája (*Bod rgya*. p. 2135.): *dmag bzlog gi mi hu gtor*/ „hadsereget visszafordító erejű áldozati sütemény”. Das szótára szerint (p. 1112.) a *g-yul bzlog* a háború elhárítását, az ellenség csatában való megfutamtítását jelenti. Az istennő nevének jelentése tehát: a hadat visszafordító, a hadat visszaverő. Változatai: *dMag zor ma*, *dMag zor gyi rgyal mo*. Az istennő tiszteletének részletes leírását lásd Teleki Krisztina: *Dpal-Idan lha-mo* útmutatása és istenigézése. (Szakdolgozat) ELTE BTK, Budapest 2002.

<sup>89</sup> Terjék, József.: *Collection of Tibetan MSS and Xylographs of Alexander Csoma de Kőrös*. MTA, Budapest 1976. p. 71.

<sup>90</sup> Többek között: *A Catalogue of the Tohoku University Collection of the Tibetan Works on Buddhism*. Ed. Kanakura, Yensho – Yamada, R. – Tada, Tan. – Hadano, H. Sendai 1953. No. 5577/1; Schmidt, Isaac Jakob – Böthlingk, Otto von: *Verzeichniss der tibetischen Handschriften und Holzdrucke im Asiatischen Museum der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*. (Bulletin historicophilologique de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg 4) T. V. 1847, pp. 145–151. No. 343/4; Taube, Manfred: *Tibetische Handschriften und Blockdrucke I–IV*. (Verzeichniss der orientalischen Handschriften in Deutschland XI/1–4) Wiesbaden 1966, No. 880–883.

<sup>91</sup> A fogadalmaslény (tib. *dam tshig sems dpa'*) és a bölcsességlény (tib. *ye shes sems dpa'*) a meditációban fontos szerepet játszik.

hálaadás a szöveg, a meditáció, a szertartás utolsó gyakorlata. E részletes szöveghez párhuzamként két másik mű azonos részét vizsgáljuk. A Mongóliából származó, előbbivel azonos címen írt (Tib. 525 /32.), a 2. dalai láma szövegét kiegészítő, Baldan Lxamhoz szóló újévi áldozat (*na mo guru/ Lo gsar gyi tshes gcig la dpal ldan lha mo la mchod gtor rten rdzas 'bul bar 'dod pas*<sup>92</sup>, továbbiakban: *Lo gsar*, 51b-56a) részlete (54b-55b) igazolja, hogy újévkor a tanvédőknek, így az istennőnek is központi szerepe van, neki is szól hálaadás. Ez az általunk megfigyelt *Cedor danrag*, mely kizárólag Baldan Lxamnak szól. A *rGyas pa'i gtang rag 'bul ba'i tshul bzhugs so* [A kiterjedt hálaadó áldozat átadásának módja] (továbbiakban: *rGyas pa*) című mű (Tib. 532/7, 1a-4b) a *Ĵaiw danrag* kiterjedt hálaadó áldozat átadási módját írja le, mely mind a tíz tanvédőnek szól (4b).

A Baldan Lxam istennőhöz szóló istenigézés mongol szövege szintén megtalálható a MTAK Keleti Gyűjteményének fanyomatai között. E 81-es számú szöveg, melynek címe *Yamandaga Maqagala Erlig qayan Ökin tngri dörben doysin sudur-un orosiba*:<sup>93</sup> négy haragvó istenséget idéz, utolsóként az istennőt. Az istenigézés végén (31a–31b) megtaláljuk a neki szóló hálaadó áldozat mongol párhuzamát.

A három tibeti mű és a mongol párhuzam hálaadást leíró részletének átírása és fordítása:

BHYOŪ (...)  
*chos dbyings dbang phyug ma gcig bdud kyi yum/ zhes pa nas/  
 bya khyi ce sbyang la soqs 'khor dang bcas*<sup>94</sup>  
*tshes ring mched lnga bstan ma bcu gnyis dang/  
 yul lha gzhi bdag gnyan po 'khor dang bcas/  
 dgra bo*<sup>95</sup> *srog la dbang byed bshan pa'i tshogs/  
 'dir gshegs rgyan gyi gtor ma 'di bzhes shig/  
 ches pa 'di nas gtor ma byang shar gyi mtshams su gshegs*<sup>96</sup>  
*sha khrag dmar gyi gtor ma 'di bzhes shig/  
 'dzambutiba'i zhal zas 'di bzhes shig/  
 sman rag phud kyi mchod pa 'di bzhes shig /  
 dza gad dpa' bo*<sup>97</sup> *sman phud 'di bzhes shig /*

<sup>92</sup> „Hódolat a Mesternek! Ha újév első napján a Dicső Istennőnek áldozati *gtor má*t és javakat kívánsz bemutatni...”

<sup>93</sup> *Yamandaga Maqagala Erlig qayan Ökin tngri dörben doysin sudur-un orosiba*: MTAK. Mong. 81.; Kara György: *The Mongol and Manchu Manuscripts and Blockprints of the Hungarian Academy of Sciences. Bibliotheca Orientalis Hungarica XLVII*. Akadémiai Kiadó, Budapest 2000. pp. 116-120., 92a-125b

<sup>94</sup> *Lo gsar*, 54b. következő sor: *ma gcig dpal gyi lha mo 'khor dang bcas/* „Az Egyetlen anya, Dicső istennő, kíséreteddel együtt...”

<sup>95</sup> *Lo gsar*, 54b. *drag po*'i

<sup>96</sup> *Lo gsar*, *Rgyas pa*: e sor hiányzik

<sup>97</sup> *dba' bo* alakváltozat is szerepel

*gtsang ma phud kyi gser skyems 'di bzhes shig /<sup>98</sup>  
 sngar bcol legs pa'i gtang rag gnyan por gtong/  
 da 'chol'<sup>99</sup> legs pa'i gsol' debs gnyan por bzhes/  
 'khor rnams skyong zhing rkyen rnams bzlog pa dang/  
 sdang ba'i dgra dang gnod pa'i bgegs la sog/  
 bdud dang bar du gcod pa rnam mang po/  
 thams cad rdul phran bzhin du brlag pa dang/  
 bstan pa rgyas pa'i las 'di khyod kyis sgrubs/ (...)*

BHYOH

(...) *nom-un činar-un erkelei yayčakū simnus-un eke: kemeküi-eče:  
 noqai činu-a sibayun terigüten nököd-lüge nigen-e:  
 urtu nasutai tabun egeči düi<sup>100</sup> sayuritai arban qoyar ökin tngri<sup>101</sup> kiged:  
 orod delekei-yin ežen doysin nököd nigen-e:  
 dayisun-u amin-i erke-ber bolyayči yaryačün-un ayimay:  
 ende ireged čimeg-tü ene baling-i amsan soyurq-a:  
 kemeküi ber baling-i ende-eče umar-a doron-a-yin ĵabsar-tur  
 aĵirayuluydaqui:  
 ene miq-a čisun-u ulayan baling-i amsan soyurq-a:  
 dzambudvib-un ene idegen-i amsan soyurq-a:  
 rakta-yin em-ün ene takil-i amsan soyurq-a:  
 dzagad bayatur em-ün ene takil üres-i amsan soyurq-a:  
 ariyun ene altan darasun-u degeři-yi amsan soyurq-a:  
 uridu-yin ĵakiraysan ĵokilduysan-i ülemĵi ačılal-i ergümü:  
 edüge ĵakiruyusan-i ĵokilduqui ülemĵi ĵalbaril-i abuyad:  
 nököd-i sakiyun sayad fedker-i qariyul-un  
 östü dayisun qoor-tan todqar terigüten  
 simnus kiged ĵayur-a oytaluyči neng olan ĵüil-ten  
 bügüde-yi barman-u tojosun metü tobaray bolyayad:  
 šasin-i delgereküi-yin üiles-i či ber bütügen soyurq-a: (...)*

BHYOH<sup>102</sup>

Ó, jelenségek birodalmát uraló Egyetlen anya, Ördög asszonya<sup>103</sup> –  
 ettől kezdve<sup>104</sup>

Madár, kutya, farkas<sup>105</sup> és további kíséreteddel,

<sup>98</sup> rGyas pa, 4a: *gtsang ma'i phud kyis gser skyems/*

<sup>99</sup> Lo gsar, 55a., rGyas pa, 4r: *da bcol*

<sup>100</sup> A mongol *degü* helyett *düi* forma szerepel.

<sup>101</sup> A tibeti *bstan ma* istennő a mongol szövegekben az alapzat istennőiként jelennek meg.

<sup>102</sup> Az istennő magzótagja, az istenigézés egyes részeit választja el.

<sup>103</sup> A tibeti szöveg jelentése: „Egyetlen Anya, Ördög (Mára) asszonya/anyja.” Az istennő egyéb nevei. Részletesen lásd Nebesky-Wojkowitz: *Oracles and Demons*. pp. 21–37. A mongol fordítás nem teszi ki kétszer az anya szót.

<sup>104</sup> A szövegben korábban már előfordult versszakra hivatkozik. Az apró betűs részek gyakorlati útmutatások a szerzetesek számára, a szertartáson nem kell felolvasni.

<sup>105</sup> A tibeti *ce-sbyang* kifejezés, „rökát, sakált” is jelent. A mongol szövegben farkas szerepel. A

Az öt hosszú életű nővérrel, a tizenkét védelmező istennővel,<sup>106</sup>  
 A vidékistenekkel, helyszellemekkel, vad kíséreteddel,  
 Az ellenség életét uraló hóhércsoportokkal<sup>107</sup>  
 Jöjj, s fogadd el!<sup>108</sup> e díszes áldozati tésztát!<sup>109</sup>

Ennek elmondása után az áldozati tésztát az északkeleti irányba kell vinni.<sup>110</sup>

Fogadd el e vörös hús-vér áldozati tésztát!  
 Fogadd el e Jambudvīpa ételt!  
 Fogadd el e gyógy-vér áldozatot!  
 Fogadd el e hős gyógyáldozatot!  
 Fogadd el e tiszta italáldozat<sup>111</sup> javát!  
 A korábbi jótéteményekért hevesen hálát adok (*gtang rag*),  
 A jövőbeni szerencsédért fohászom hevesen<sup>112</sup> fogadd!  
 Kíséretemet védelmezd, a szerencsétlenségeket hárítsd el!  
 A gyűlölködő ellenségeket, ártó démonokat,  
 Az ördögöket és a többi sok akadályozót  
 Egytől-egyig porrá zúzva semmisítsd meg!  
 A Tan terjesztésének feladatát teljesítsd! (...)

A tibeti és mongol szövegek alapján az áldozat javait ekképp foglalhatjuk össze:

- „hívogató” díszes áldozati tészta (tib. *'dir gshegs rgyan gyi gtor ma*, mong. *ende ireged čimeg-tü baling*)
- vörös hús-vér áldozati tészta (tib. *sha khrag dmar gyi gtor ma*, mong. *miq-a čisun-u ulayan baling*)

---

sorrend kutya, farkas, madár, melyet a mongol vers sajtósága, a sorkezdő betűírím indokol.

<sup>106</sup> Az istennő tibeti, helyi női kísérei.

<sup>107</sup> E rész szólítja az istenséget és kíséretét az áldozat elfogadására. Az istennőhöz szóló művekben a kíséret megegyezik, a *rGyas pa* (3v) az egyes istenségeket, haragvó csoportokat szólítja meg, e rész nem szerepel.

<sup>108</sup> A tibeti *gshegs* 'elmege, elindul' kifejezés az istenigézés szövegében többször előfordul, az istennő érkezésére, eljövételére utal, csakúgy mint a mongol *irekü*. A mongol szöveg azonban jelzi, hogy miután idejönnek (*ireged*), kegyeskedjenek megenni a nekik szánt díszes tésztaáldozatot. Az áldozat neve mégis *'dir gshegs rgyan gyi gtor ma* néven maradt fenn, mint korábban láthattuk. A tibeti *bzhes* tiszteleti szó a magához vevésre, evésre utal, a mongol utóbbi tükörfordítása. Tiszteleti voltát a „fogadd el!” felszólítással érzékeltetem.

<sup>109</sup> Vö. A *danrag* áldozat részei, 1. és 3. felajánlott javai.

<sup>110</sup> Az általunk látott szentélyekben miután felajánlották, megszentelték a javakat, egyesével kivitték az ajtó elé, e sor erre utalhat. Az északkeleti *Mu le dings*-tó az istennő lakhelye, eredetileg erre utalhatott az irány megjelölése.

<sup>111</sup> Szó szerint aranybor, aranyital.

<sup>112</sup> Erős, s egyben félelmetes. Karma Dorje lektor szíves közlése szerint e jelző arra utal, hogy ha az áldozatok bemutatását elfeledjük, hanyagoljuk, akkor az istenség haragja fenyeget. A mongol szövegben a „még inkább, nagyon, jelentősen” kifejezés szerepel.



- Jambudvīpa étel (tib. 'dzambutiba'i zhal zas, mong. jambudvib-un idegen)
- gyógyír-véráldozat (tib. sman rag phud kyī mchod pa, mong. rakta-yin em-ün takil)
- „hősi gyógyír” alkohol- és magáldozat (tib. dza gad dpa' bo'i sman phud, mong. dzagad bayatur em-ün takil üres)<sup>113</sup>
- tiszta arany alkohol java (tib. gtsang ma phud kyī gser skyems, mong. ariyun altan darasun-u degeji)

Mint látjuk, a hálaadás a hat fontos áldozat átadásán kívül kívánalmakat fogalmaz meg: könyörgés a tanvédők kegyének elnyerésére, buzdítás az ártó erők legyőzésére, a Tan védelmére. Az első szöveg mutatja, hogy az általunk Ulánbátorban megfigyelt szertartás gyökerei legkésőbb a 2. dalai láma koráig, a XVI. századig nyúlnak vissza, ám a köszönet kifejezése ennél jóval régebbi is lehet.<sup>114</sup> A második szöveg jelzi Baldan Lxam kiemelkedő szerepét újév alkalmával. A harmadik szöveg bizonyítja, hogy a kiterjedt hálaadás valamennyi tanvédőhöz szól, valamennyi tiszteletére kiterjed. A mongol párhuzam a szókincs mongolok általi értelmezését mutatja.

## Összegzés

Jelen cikk eredménye egy sajátos áldozat ismertetése, szakszókincsének összegyűjtése, forrásokkal való alátámasztása. A halha terminológia tibeti eredete jelzi, hogy noha az áldozatok neveit lefordították ugyan mongolra, mivel a szertartások nyelve a tibeti maradt, a halha nyelvben a mongol kifejezés nem gyökeresedett meg, ma nem használatos. A tárgyi hálaadás általunk látott formáját haragvó istenségeknek mutatják be (Baldan Lxam, Čoiĵo vagy mind a tíz haragvó) jeles alkalmakkor, ám más kolostorokban az ott tisztelt védelmezőknek is szólhat. A *danrag* hagyományát eddig kevés helyen élesztették fel, de ezen erőfeszítések mutatják, hogy az 1938-as kolostorrombolás előtt fontos vallási gyakorlat volt.

<sup>113</sup> Ezen áldozat fordításával a mongol szerző sem bírt. Az általunk az áldozatoknál leírt etimológia mellett továbbra is kérdéses, vajon eredetileg mi lehetett ez az áldozat. Rangjung Yeshe szótára (<http://www.rangjung.com/ry-dic.htm>) a tibeti szavaknak további jelentéseket ad: *dza gad*: 'sör', *dpa' bo*: 'hős', (*dpa' bo ser*: 'keserű gyógynövény'), *sman phud*: 'nektár edény'.

<sup>114</sup> A tibeti szertartások többsége indiai eredetű.

## Irodalom

- A Catalogue of the Tohoku University Collection of the Tibetan Works on Buddhism.* Ed. Kanakura, Yensho – Yamada, R. – Tada, Tan. – Hadano, H. Sendai 1953.
- Beer, Robert: *The Encyclopedia of Tibetan Symbols and Motifs.* Serindia Publications, Boston 1999.
- Bod rgya tshig mdzod chen mo* 1-3. Mi rigs dpe skrun khang, Peking 1984 [Tibeti-kínai nagyszótár]
- Das, Sarat Chandra: *A Tibetan-English Dictionary.* Calcutta 2000/1902.<sup>1</sup>
- '*Dod khams dbang phyug ma dMag zor rgyal mo'i sgrub thabs gtor chog bzhugs so*/ MTA. Csoma-hagyaték, 21. [A Vágybirodalom úrnőjének, a Hadat visszafordító istennőnek istenigézése és áldozatának módja]
- '*Dod khams dbang phyug ma dMag zor rgyal mo'i sgrub thabs gtor chog bzhugs so*/ MTA. Tib. 525/32 [A Vágybirodalom úrnőjének, a Hadat visszafordító istennőnek istenigézése és áldozatának módja]
- rGyas pa'i gtang rag 'bul ba'i tshul bzhugs so*/ MTA. Tib. 532/7 [A kiterjedt hálaadó áldozat átadásának módja]
- dGe bshes Chos kyi grags pas brtsam pa'i brda dag ming tshig gsal ba bzhugs so.* Mi rigs dpe skun khang, Peking. 1987. [dGe bshes Chos kyi grags pa által válogatott fénylő szavak és kifejezések]
- Kara, György: *The Mongol and Manchu Manuscripts and Blockprints of the Hungarian Academy of Sciences.* (Bibliotheca Orientalis Hungarica XLVII) Akadémiai Kiadó, Budapest 2000.
- Yamandaga Maqagala Erlig qayan Ökin tngri dörben doysin sudur-un orosiba:* 92a-125b MTA. Mong. 81. [Yāmāntaka, Mahākāla, Yama és Śrīdevī sūtrája]
- Kowalewski, Joseph Étienne: *Dictionnaire mongol-russe-français,* Kazan, 1844, 1846, 1849.
- Lessing, Ferdinand D.: *A Mongolian-English Dictionary.* The Mongolia Society, Bloomington, 1995
- Luwsannamjil (Blo bzang rnam rgyal): *Bla ma yi dam rdo rje chos skyong rnam kyī gtor ma'i dpe ris sna tshogs bzhugs so.* Ulánbátor, Gandan kolostor [A gurunak, védőszellemeknek és a tanvédőknek szánt különféle áldozati sütemények]
- Majer Zsuzsa: *A Cam tánc hagyományának felélesztése Mongóliában.* In: *Keréknymok, Orientalisztikai és Buddhológiai Folyóirat.* Tan Kapuja Buddhista Főiskola, Budapest 2008/Tél (3.), pp. 37–62.
- Majer, Zsuzsa: *A Comparative Study of the Ceremonial Practice in Present-Day Mongolian Monasteries.* (PhD értekezés) ELTE BTK, Budapest 2008,
- Nebesky-Wojkovitz, René de: *Oracles and Demons of Tibet: The Cult and Iconography of the Tibetan Protective Deities.* 'S-Gravenhage, Mouton (Repr.) Tiwari's Pilgrims Book House, Kathmandu 1993.
- Orosz, Gergely: *A Catalogue of the Tibetan Manuscripts and Block Prints in the Library of the Hungarian Academy of Sciences.* Vol 1. Library of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest 2008
- Pozdneyev, Aleksei Matveevich: *Religion and Ritual in Society: Lamaist Buddhism in late 19<sup>th</sup>-century Mongolia.* Ed. Krueger, John R. The Mongolia Society, Bloomington 1978.

Schmidt, Isaac Jakob – Böhlingk, Otto von: *Verzeichniss der tibetischen Handschriften und Holzdrucke im Asiatischen Museum der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*. (Bulletin historicophilologique de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg 4) Tome V. 1847.

Serēter, R.: *Daginasin bayasgagč dungin egšig*. Ulānbātar 2002. [Égi tündéreket megörvendezettő kagylókürt hangja]

Sumatiratna: *Bod hor gyi brda yig ming tshig don gsum gsal bar byed pa'i mun sel sgron me*. (Corpus Scriptorum Mongolorum VI, VII.) Ulānbātar 1959.

Süxbātar O.: *Mongol xelni xar' ügin tol'*. Mongol Ulsin Šinļex Uxāni Akademi Xel Joxiolin Xürēlen, Ulānbātar 1997 [Mongol idegen szavak szótára]

Taube, Manfred: *Tibetische Handschriften und Blockdrucke I–IV*. (Verzeichniss der orientalischen Handschriften in Deutschland XI/1–4) Wiesbaden 1966,

Teleki Krisztina: *Dpal-ldan lha-mo útmutatása és istenigézése*. (Szakdolgozat) ELTE BTK, Budapest 2002.

Terjék, József: *Collection of Tibetan MSS and Xylographs of Alexander Csoma de Kőrös*. Keleti Tanulmányok. MTA, Budapest 1976.

[www.rangjung.com/ry-dtc.htm](http://www.rangjung.com/ry-dtc.htm)

[www.tbrc.org](http://www.tbrc.org)